

Ulbosin ARIPOVA,

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti Olmaliq filiali mustaqil izlanuvchisi

Tel.: (99) 4869992

TDTU Olmaliq filiali dotsenti, PhD B.Qayumov taqrizi ostida

TANQIDIY FIKRLASHNING HAM JAMIYADAGI HAM TA'LIM SOHASIDAGI DOLZARBLIGI

Аннотация

Tadqiqot ishida fikrlashning o'zgacha turi hisoblangan tanqidiy fikrlash haqida so'z yuritilgan va uning dolzarbligi faktlar asosida keltirib o'tilgan. Shuningdek, tanqidiy fikrlashga qanday erishilishi haqida so'z yuritilgan. Maqolani o'qib chiqib tanqidiy fikrlashning ahamiyati nafaqat ta'lim sohasida balki ularning kelgusidagi kasbiy faoliyatida ham muhimligini ko'rish mumkin.

Kalit so'zlar: Suqrot ta'limoti, Tomas Jefferson, tanqidiy fikrlash bosqichlari, tanqidiy fikrlashning afzalliklari.

THE RELEVANCE OF CRITICAL THINKING IN BOTH PUBLIC AND EDUCATION

Annotation

The research work talks about critical thinking, which is considered a special type of thinking, and its relevance is cited on the basis of facts. There has also been talk of how critical thinking is achieved. After reading the article, it can be seen that the importance of critical thinking is important not only in the field of education, but also in their further professional activities.

Key words: Socrates doctrine, Thomas Jefferson, stages of critical thinking, advantages of critical thinking.

АКТУАЛЬНОСТЬ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ КАК В ОБЩЕСТВЕ, ТАК И В ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

В исследовательской работе говорится о критическом мышлении, которое считается особым типом мышления, и его актуальность цитируется на основе фактов. Также упоминается, как достигается критическое мышление. Прочитав статью, можно увидеть важность критического мышления не только в сфере образования, но и в их будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: Учение Сократа, Томас Джефферсон, этапы критического мышления, преимущества критического мышления.

21-asr-bu axborot asri, shuning uchun har kuni biz turli xil ma'lumotlarga duch kelamiz. Bu ma'lumotlar yoshlarning ongiga, ularning idrokiga qarab, ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tarqatilgan ma'lumotlar yoshlar tomonidan to'g'ri baholanishi va qabul qilinishi uchun yoshlarda tanqidiy fikrlash qobiliyati rivojlangan bo'lishi zarur. Shunday qilib, tanqidiy fikrlash axborot asrida yashovchilar uchun dolzarb bo'lib bormoqda. Ayniqsa, talabada tanqidiy fikrlash vaqt talabidir. Shuning uchun ta'lim tizimida tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi usullardan foydalanish davr talabidir. Tanqidiy fikrlash -bu fikrlashning alohida turi hisoblanib hulosa chiqarish uchun faktlarga tayanadi. Tanqidiy fikrlash- bu kimnidir kamchiligini topish, tanqid qilish emas, aksincha o'zini-o'zi to'g'irlaydigan, o'zini-o'zi boshqara oladigan fikrlash shaklidir.

Agar tarixga nazar tashlasak, tanqidiy fikrlashning ildizlarini Suqrotning 2500 yil oldingi o'qituvchilik amaliyotidan kuzatish mumkin. U aniqlik va mantiqiy izchillik uchun fikrlashni ta'kidladi va uning usuli «Sokratik so'roq» degan ta'rifga ega boldi. Biroq, shu vaqtgacha bu ta'rif o'zgardi va bu nimaga ishonish yoki nima qilishni hal qilish uchun fikrlash jarayonini anglata boshladi. Shubhasiz, bizning kelajagimiz axborot, texnologiya va innovatsiyalarga bog'liq bo'lib, o'quvchilardan tanqidiy fikrlash qobiliyatlaridan foydalangan holda muammolarni tez va samarali hal qilishni talab qiladi. Tanqidiy fikrlashdan foydalanish talabalarga ma'lumotni kontseptsiyalash, qo'llash, tahlil qilish, sintez qilish va baholash kabi intellektual vositalaridan foydalanishga imkon beradi. Muxtasar qilib aytganda, bu hukm chiqarish uchun faktlarni tahlil qilish jarayoni. Ta'limda o'qituvchilar o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali, muvaffaqiyatli usullardan foydalanishlari kerak. O'quvchilar nafaqat ta'lim yillarida tanqidiy fikrlashga ega bo'lishlari kerak, balki fikrlash qobiliyati ularga keyingi hayot jarayoni uchun ham kerak bo'ladi. Bundan tashqari, tanqidiy fikrlashni mustaqil ravishda kitoblar, taniqli jurnallar, akademik jurnallarni o'qish orqali rivojlantirish mumkin.

AQSh prezidenti Tomas Jefferson ta'kidlaganidek, o'qimishli fuqaro erkin xalq sifatida omon qolishimiz uchun muhim shartdir. Uning idrokiga ko'ra, faqat tanqidiy mutafakkirlar dalillarning butunligicha ko'rib, natijada jamiyatda ma'naviy yetuk fuqarolar yetishib chiqishi mumkin. Demak, tanqidiy mutafakkirlar turli qarashlarga nisbatan ochiqroq bo'lishga harakat qilishadi va doimiy ravishda savollar berish orqali ko'proq bilishni xohlashadi. Ular hech qachon hech narsani nominal qiymatda emas, balki vaziyat yoki kontseptsiyaga asoslanib tushunishni bilishadi. Shu bilan birga, ular qaror qabul qilish, mantiqiy fikrlash va ijodiy fikrlash kabi boshqa muhim ko'nikmalarni rivojlantirishlari mumkin. Ijodkor mutafakkir bo'lish nafaqat o'rganish uchun, balki ularning hayotiy jarayoni uchun ham muhimdir. Qachonki odamlar maktabni yoki oliy ma'lumotni bitirsa, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyati u yerda kengayadi va o'sadi.

Yoshlarning tanqidiy fikrlashi ta'lim olayotgan dargohida rivojlanib boradi. Jumladan, boshlang'ich sinflarda turli matematik amallar yoinki uyuq vazifa sifatida o'qib kelishga beriladigan tarbiyaviy ahamiyatga ega ertak va hikoyalar ham ularning mustaqil, tanqidiy va mantiqiy fikrlash jarayonini bosqichma- bosqich rivojlantirib boraveradi. Tanqidiy fikrlashga erishish uchun quyidagi bosqichlardan o'tilishi kerak :

1. Yangi ma'lumotlarni baholang

Tanqidiy fikrlashning birinchi qadami ma'lumotni baholagandan keyingina qabul qilishdir. O'qilgan yoki eshitilgan narsa bo'ladimi, tanqidiy mutafakkirlar obyektiv haqiqatni topishga intilishadi. Bunda o'quvchilar mumkin bo'lgan muammolar va yechimlarni ko'rib chiqish orqali baholaydilar. Yangi ma'lumot olish va natijalarni ko'rib chiqish jarayoni baholash deb ataladi.

2. Manbani ko'rib chiqing

Keyingisi, agar o'quvchi ma'lumot qabul qilayotganda uning qayerdan kelib chiqqanini tushunmog'i kerak. Misol uchun, agar yangi ma'lumotlar reklamadan kelib chiqsa, reklama mahsulotni sotish uchun mo'ljallangan marketing texnikasi ekanligini tushunish potentsial tarfakashlikni baholashga yordam beradi.

Siz olgan har bir ma'lumot sizga bilim almashish uchun motivatsiyaga ega bo'lgan kishi tomonidan berilgan. Tanqidiy qobiliyatga ega bo'lgan o'quvchilar manbani ma'lumot berish motivatsiyasini hisobga olgan holda baholaydilar.

3. Ko'p savol bering

Agar siz tanqidiy fikrlash qobiliyatingizni takomillashtirishga harakat qilsangiz, savollar berish muhim mahoratdir. Ma'lumot taqdim etilganda, qanday savollar uni yaxshiroq baholashga yordam berishini hal qilishingiz kerak. Ba'zi misollar:

Bu muammoni qanday yo'llar bilan hal qilish mumkin?

Bu ma'lumotni kim taqdim etadi?

Nima uchun bu ma'lumotlar taqdim etilmoqda?

Ushbu mavzu bo'yicha yana qanday istiqbollari mavjud?

Ushbu masala bo'yicha qanday tadqiqotlar mavjud?

4. Tadqiqot bilan kuzatib boring

Tanqidiy fikrlash yordamida o'z fikringizni shakllantirishdan oldin, siz o'zingiz tadqiqot qilishingiz kerak. Javobga muhtoj bo'lgan savollar ro'yxatini o'ylab topganingizdan so'ng, siz Internet kabi manbalardan foydalanishingiz mumkin.

Agar siz onlayn ma'lumotlarni afzal deb bilsangiz, sindikatlangan yangiliklar saytlari, ta'lim muassasalari va notijorat tashkilotlari kabi manbalardan nufuzli ma'lumotlarni qidiring. Boshqa variantlar-ensiklopediya kabi manbalardan foydalanish yoki mahalliy kutubxonangizdagi materiallarni ko'rib chiqish ham mumkin.

5. Fikrni shakllantirish

Tanqidiy savollarga javoblar bilan siz o'z fikringizni shakllantirishingiz mumkin. Ushbu bosqichda siz o'z fikringizni mantiqiy, faktik ma'lumotlarga asoslayotganingizga amin bo'lishingiz mumkin, chunki siz tanqidiy fikrlash bosqichlarini bajargansiz.

Quyida tanqidiy fikrlashning afzalliklari bilan tanishamiz:

1. Bu qaror qabul qilishni yaxshilashga yordam beradi

Tanqidiy fikrlash sizga o'zingiz qaror qabul qilishga imkon beradi. Bu esa o'z navbatida qaror qabul qilishni yaxshilashga yordam beradi.

2. Muammoni hal qilish qobiliyatini oshiradi

Muammoni hal qilish-bu o'zgarishlarga moslashish va qiyinchiliklarga duch kelish uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikma.

Ushbu tanqidiy fikrlash qobiliyati talabalar tomonidan har qanday vaziyatni murakkablashtirmaslik va unga yechim topishga yordam berish uchun rivojlantirilishi kerak.

3. Tadqiqot qobiliyatingizni yaxshilang

Tanqidiy fikrlash sizning tadqiqot qobiliyatingizni yaxshilaydi, bundan tashqari, yaxshi natijaga erishish uchun har bir jihatni batafsil kuzatish, tahlil qilish, sintez qilish va tajriba o'tkazish orqali aniq tadqiq qilishga yordam beradi.

4. Sizning ijodiy tomoningizni sayqallaydi

Bu sizning ijodiy tomoningizni sayqallashga yordam beradi. Ijodkorlik, shubhasiz, hamkorlikdagi zamonaviy ishchi kuchining zaruriy mahorati sifatida o'zini belgilaydi. Tanqidiy fikrlash sizning ijodiy tomoningizni albatta jilolaydi.

5. Qiziqishni rag'batlantiradi

Muammo yoki siz ishlayotgan mavzu uchun to'g'ri yechimni topish sizda qiziqishni uyg'otadi. Qiziqish sizga yaxshiroq natijaga erishish uchun chuqurroq izlanish va o'rganishga imkon beradi. Bu omil sizga umrbod o'quvchi bo'lishga imkon beradi

Guvohi bo'lganingizdek, tanqidiy fikrlash nafaqat ta'lim sohasida balki jamiyatda, talabalarning kelajakdagi ish joyida ham muhim rol o'ynaydi.

Ish joyidagi tanqidiy fikrlash, ta'sirchan qaror yoki muammoni hal qilishga olib keladigan katta istiqbolni o'ylab topish uchun foydali tafsilotlarni saralashni anglatadi.

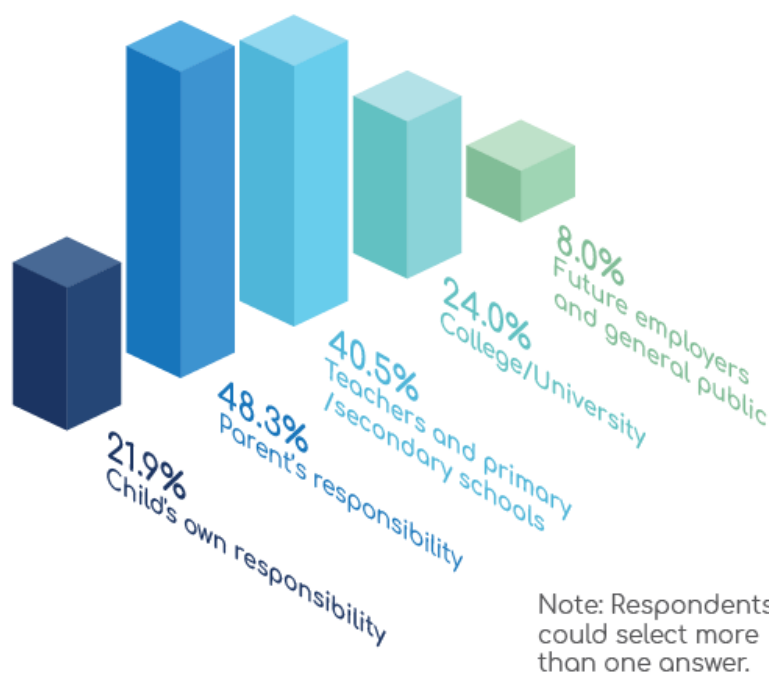
"Tanqidiy fikrlash talabalarga kasbiy hayoti davomida ularga xizmat qiladigan kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi"

- Dunlap, Van Liere, mertig va Jones. (2000)

Chet ellik mutaxassislar olib borgan so'rovnoma 20 foiz tanqidiy fikrlash qobiliyatlari erta bolalik davrida yoki 5 yoshgacha bo'lgan davrda eng yaxshi rivojlanadi. Yana 35 foizi tanqidiy fikrlash 6 yoshdan 12 yoshgacha eng yaxshi rivojlanganligini aytadi va yana 27 foizi 13 yoshdan 18 yoshgacha eng yaxshi deb hisoblaydi. Taxminan 13 foizi har qanday yosh tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun yaxshi ekanligini aytishadi.

Chet ellik tadqiqotchilar orasida olib borilgan keyingi so'rovnoma natijasida shu narsa ma'lum bo'ldiki, bolalarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish asosan oiladan boshlanishi kerak. Ya'ni ko'proq ma'suliyat ota-ona zimmasiga tushadi, undan keying o'rinlarda esa bu qobiliyatni rivojlantirishga ta'lim sohasi (maktab, kollej, litsey, universitet), bolaning o'z fikrlash qobiliyati va o'zida jamiyat ma'sulidir. Quyidagi jadvalda bu statistikani foizlar ko'rinishida ko'rishingiz mumkin:

Who is responsible to teach critical thinking to your children?

Yuqorida aytib o'tganimdek, biz bolalarimizga qo'llari uchun gadjetlar berish o'rniga kitob, kundalik jurnallarni o'qishga majbur qilishimiz kerak. Biz ularning o'qiganlarini muhokama qilish va tushunish va tanqidiy fikrlashni tekshirish uchun ularning fikrlarini so'rash uchun vaqt topishimiz kerak. Biz farzandlarimizni moddiy jihatdan ta'minlaymiz, ammo bu hayotda o'z o'rnini topishi uchun zarur bo'lgan ma'naviyat bilan ta'minlamaymiz. Agar ular tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lmasa, ular hayotning ma'nosini tushunmaydilar. Agar uning hayotida kichik muammo yuzaga kelsa ham, u tushkunlikka tushishi mumkin va bu, o'z navbatida, yomon oqibatlariga olib keladi. Yoki uning hayotini behuda sarflaydigan yomon odatlarga o'rganib qolishi ehtimoldan holi emas. Mening fikrimcha, diniy bilim va e'tiqodni mustahkamlovchi fanlarning ta'lim dasturiga kiritilishi ham yoshlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ular internetdan kelayotgan har xil buzg'unchi g'oyalarga ta'siriga tushmaydi. Tanqidiy fikrlashga ega bo'lmagan har bir shaxs aldamchi yot g'oyalarga yoinki mafkuraviy poligon ta'siriga tushib qolishi ehtimoldan holi emas.

Xulosa. Tez o'zgaruvchan va tezkor raqamli davrda tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lish juda muhimdir. Bu hozirgi axborot asrida o'zini topish, boshqacha aytganda, yoshlarimiz kelajagini saqlab qolishdir. Menimcha, bu borada ko'proq ish olib borilishi kerak. Chunki yoshlarni har xil buzg'unchi ma'lumotlardan himoya qilish, ularni zombi bo'lib qolishining oldini olish global muammo sifatida qaralishi kerak.

ADABIYOTLAR

1. Abrami, P. C., Bernard, R. M., Borokhovski, E., Wade, A., Surkes, M. A., Tamim, R., & Zhang, D. (2008). Instructional interventions affecting critical thinking skills and dispositions: A stage 1 meta-analysis. *Review of Educational Research*, 78(4), 1102-1134.
2. Brookfield, S. D. (1997). Assessing critical thinking. *New Directions for Adult and Continuing Education*, No. 75, Fall, 17-29.
3. Facione, P. A. (2015 update). Critical thinking: What it is and why it counts. Available at http://www.insightassessment.com/pdf_files/what&why2006.pdf
4. Hale, J. (2011). Analyzing the thinking process: Interview with Diane Halpern at <http://psychcentral.com/blog/archives/2011/04/24/analyzing-the-thinking-process-interview-withdiane-halpern/> Highlights of Halpern's approach to critical thinking